

Rapport over studieorlovsprojekt Erik Steen Nielsen 2019 – 2020

Kristologi i dag

- hvordan der nutidigt kan prædikes og undervises i lyset af udviklingen fra det før- til det efter-moderne.

Disposition

I. Kortfattet karakteristik af den idéhistoriske udvikling fra det traditionelle (førmoderne) til situationen i dag (det eftermoderne).

II. På denne baggrund spørges, hvilken plads kristologien gives, og hvordan den strukturelt udfoldes i denne udvikling

III. Overvejelser over kristologien ud fra ovennævnte

Rapport

ad. I. Kortfattet karakteristik af den idéhistoriske udvikling fra det traditionelle (førmoderne) til situationen i dag (det eftermoderne).

1. Ordningsteologi (Luther) – et førmoderne udgangspunkt

Oswald Bayer trækker i sin "Martin Luthers teologi i nutidigt perspektiv" Luther så langt, som det overhovedet kan lade sig gøre ind i nutiden! Grænsen er subjektet. Luther har ikke et begreb om mennesket som subjekt. Mennesket er del af væren. Guds væren. "Det værendes væren" (Løgstrup). "Er Luther grundlæggeren af vore dages subjektivitet? Luther har indskærpet: over for Gud kan, må og skal jeg også være i et selvforhold – men dog aldrig *som* et selvforhold. i troen ser jeget sig *i* et selvforhold, der er formidlet gennem en omfattende sammenhæng, der ligger forud for min erkendelse" (min understregning) (Bayer s. 173). Mennesket er indfældet i Guds ordnede verden som et produkt. Her mødes mennesket af loven og kommer til kort og må nødvendigvis søge evangeliet i menighedens fællesskab. Det er som en cirkelbevægelse mellem Guds vrede og Guds barmhjertighed. Hvor Kristus i et "saligt bytte" giver afkald og skænker sig til den anden. Og hvor den troende også skal give afkald på alt sit eget for den anden. Men oplever at komme til kort og bliver tiltalt af loven. (Bayer s. 229) En konstant bevægelse inde i samme cirkel.

Jakob Wolf udfolder i "Jobs Tårer – om Gud og det onde" samme tilgangsvinkel med udgangspunkt i Luther men trækker den "om på den anden side": "troen er *mere* end rationel". (Wolf s. 72). "Den kristne tro

består i, at jeg er grebet af en vished om, at den er sand på trods af al rimelighed". (Wolf s. 64). Troen er et nedslagspunkt. Den naturlige erkendelse er *før-rational / spontan* - troen er *efter-rational*. Dette medfører, at den subjektive erkendelse er udelukket. "Troen er et absolut toppunkt ligger *efter* angsten og tænkningens forklaringer" (s. 90). Om Gud betyder det, at han er almægtig, evig og uforanderlig – han virker alt, også det sataniske (s. 16), han forårsager det onde, er ophav til de modbydeligste grusomheder (s. 44). Om mennesket betyder det, at det er i hænderne på livets skjulte magter, underlagt vilkår det ikke har magt over eller indflydelse på (s. 49 – 50), vi er som børn og har derfor også ret til at skrive op overfor Gud (s. 82) ja råbe vort eget: "Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig" (s. 83). Mennesket kan rejse anklagen mod Gud og stille spørgsmålet til Gud, resten er tavshed eller Guds svar (s. 108). Man kan retorisk spørge: "Hvis dette er Gud", er han så Gud for os?

Dette er grundlæggende problemet. Mennesket er et passivt nedslagssted for Gud (jf. s. 80). Og i vilkårlighed. Men "Luthers centrale distinktioner ... giver kun mening i en kontekst, hvor alle helhjertet går ind for den fælleskirkelige tro. Kort sagt: hele Luthers teologi forudsætter overbevidste kristne, der ønsker at blive kristne af gavn. Denne forudsætning har mistet sin selvfølgelige gyldighed i de sidste 200 år" (Peter Widmann, Bestemmelser s. 107).

Moderniteten har ændret vilkårene. Med Kant og Hume introduceres det erkendende menneske = subjektet.

Hvor Luther arbejder teologisk indenfor et før-moderne enhedssamfund og med udgangspunkt i 1. trosartikel, der står moderniteten nu og lader mennesket stille spørgsmål udefra. Vi bevæger os fra "væren" til "viden".

Jacob Wolf er underlagt det moderne, ja han vælger selv som moderne (postmoderne ?) menneske at tolke teologisk før-moderne på sin måde. Dermed modsiger han sig selv.

Teologisk bliver det klart, at der er en spænding mellem Guds MAGT og Guds KÆRLIGHED. Der er en vilkårlighed og en uigennemskuelighed, så mennesket ikke ved, hvor det har Gud. Luther svarer ikke på dette problem, ja det var heller ikke nødvendigt før Kant spurgte udefra cirklen og ind i den.

2. Dialektisk teologi (Kierkegaard)

Det er dette problem med forholdet mellem Guds MAGT og Guds KÆRLIGHED, som er Søren Kierkegaards anliggende. Dermed bliver han den første moderne teolog.

"Enhver tænker er bundet til sin tid og sin situation" (Johs. Sløk i Kierkegaard og Luther s. 9, <https://tidsskrift.dk/kierkegaardiana/article/download>) "Det er en selvfølgelighed (!), hvis rækkevidde man ikke altid helt respekterer."

Dette udgangspunkt bruger Sløk til gennem en sammenligning mellem Luther og Kierkegaard at beskrive det modernes vilkår for teologisk tænkning. Luthers teologi dannes og formuleres i det før-moderne, det givne, det stænderopdelte, det gudskabte. "Normerne foreligger i givne bud" (s. 16) Det er menneskets lod at leve op til dette kald for dette vil i sidste instans føre til, "at næsten bliver betjent." (s. 17). For at dette kan ske, skal loven forkyndes til syndserkendelse og evangeliet til befrielse – til tro og til gerninger.

If. Sløk *må* Luther nødvendigvis tænke således ud fra det "milieu og dets livsopfattelse, som Luther nu engang var voxet op i" (s. 18)

Kierkegaards tid og miljø er et andet. Det er præget af tankerne lighed og om frihed. Og selvom også Luther havde blik for lighed mellem mennesker og det etiske forhold dem imellem, så sker der i kraft af tiden og miljøet en forskydning. For Kierkegaard betyder friheden, at mennesket ikke er bundet til faste, ydre, objektive former (s. 20). Mennesket bliver subjekt og skal dermed selv "skabe" verden og skal gøre det som et refleksiøst væsen.

Gud har ikke længere myndigheden, samfundet er sækulariseret, folket er suveræn, det fælles beror på aftaler (overenskomst). Verden ændres fra Gudsskabelsesorden fordi "den vidtgående tanke om tilværelsen som den af Gud skabte (er) blevet tom eller dog fordægtig. Man kan ikke længere tænke de ydre former som evige og i sig selv gyldige, kravene som guddommelige" (s. 21). Verden er vilkårlighedens rum.

Derfor står Kierkegaard med en større/anden udfordring end Luther. Den enkelte skal i selvbestemmelsens forhold afgøre "tilværelsens indhold" (s. 21 – 22 - 23) og tillige finde "fælles livsanskuelse". Verden er menneskets udkast. Subjektet er udgangspunktet. Selvbestemmelsen er omdrejningspunktet. Og respekten for den anden går hånd i hånd med at "forhjelpe næsten til at elske Gud". Det er selvbestemmelsens akt i kristen klædebon: at elske Gud. Kun i (subjekt) at elske Gud kan man leve livet. Derfor må Kierkegaard i helt anden grad end Luther forkynde loven, inden han kan forkynde evangeliet. Ja, han må tænke begreberne MAGT og KÆRLIGHED sammen = Guds magt kommer til udtryk ved at Gud bestemmer sig til kærlighed. Guds selvbestemmelse. Den egentlige magt er magten til at bestemme sig til noget andet end magten vil, nemlig kærlighed. Kierkegaard viderefører dermed Luther på moderne præmisser. Konsekvensen er, at samfundet / verden ikke længere ses som udtryk for Guds væren, sekulariseringens forudsætning. Skematisk: Gud er forudsætningen for det enkelte menneskes udkast = "at der er ansvar". Verden er menneskers udkast. Mennesket er subjekt. Det er Kants pointe. Det moderne sætter subjektet som

udgangspunkt og bevirker dermed en (over)belastning af netop den enkelte. Den enkelte møder begrænsningen.

3. Menighedsteologi (Dietrich Bonhoeffer, Anna Marie Aagaard)

"Modernitetens udløbsdato er 1945" (Henning Thomsen, Kirken som samtidighed, KFPT nr. 153 s. 7). Det hænger sammen med begrænsningens grænse. Det grundlæggende begreb om et menneske bukker under i 2. verdenskrig. "Hvis dette er et menneske" (Levi 1976) sagt i forlængelse af de grænseoverskridende menneskelige handlinger i f.eks. KZ-lejrene.

Teologen Dietrich Bonhoeffer tumler med de samme tanker allerede under selv 2. verdenskrig. Bonhoeffer definerer mennesket: "ikke som et homo religiosus, men simpelthen et menneske, som Jesus var et menneske" (Dietrich Bonhoeffer, Min tid er i dine hænder s. 200). Realiteten er, at "mennesket henvises igen til sig selv. Alt har det klaret, blot ikke sig selv! Det kan forsikre sig mod alt, blot ikke mod menneskene" (s. 206) Det er den grundlæggende erfaring, der vokser ud af 2. verdenskrigs skygge. Mennesket er kommet til kort – i at "tage ansvar" – i at skabe tilværelsen – i at forvalte friheden. Det oplagte er at spørge, hvordan vi kommer videre! Bonhoeffer har nævnt mange af "vores" forsøg, Gud i hullerne (side 125 + 152), præstehelligekneb såsom at se psykoterapi og eksistensfilosofi som Guds pionerer (s 185), søge tilbage til middelalderen, synge med på melodien "o wüsst ich doch den Weg zurück, weiten Weg ins Kinderland" (s. 197) Men den vej findes ikke. Vi må i redelighed erkende, at vi lever i verden. Ja, at Gud selv henviser os dertil, lader os vide, at vi skal leve uden at bruge Gud som forklaringsmodel for alt i livet. Det er inkarnationens vej.

Hvem er Gud? Ikke først og fremmest en almen gudstro på Guds almagt (som Jakob Wolf), det er blot verden, der forlænges et stykke. Nej Gud er "møde med Jesus Kristus. En erfaring af, at her vendes al menneskelig væren på hovedet, fordi Jesus kun 'er der for andre'. Jesu væren-for-andre er transcendenserfaringen (s. 206)." Den korsfæstede. Mennesket, der lever ud af transcendensten. Troen er at tage del i denne Jesu væren (207).

Bonhoeffer søger teologiske veje ud af modernitetens begrænsning. Han pejer ud over det enkelte menneske og ud mod "de andre". "Når det kommer til stykket, er det netop forholdene mellem mennesker, der er det vigtigste i livet Gud selv lader sig tjene af os i det menneskelige" (211). D.v.s. at individet defineres i forhold til andre / det fælles, og at det fælles grundlæggende er individer, der er søgt sammen. Det er et postmoderne kendetegn, og det er tillige et begreb, som Bonhoeffer henviser til som noget kendt kirkeligt, menigheden. "Kristus eksisterer blandt os som menighed og derfor er mennesket aldrig

alene, men eksisterer udelukkende gennem menigheden" (Bonhoeffer citereret fra Henning Thomsen, Bonhoeffer og kirkerårsfortællingen i Liv og Konsekvens s. 153). "Man må leve i en menighed for en tid, for at kunne forstå, hvordan 'Kristus har fået skikkelse i den' (Dietrich Bonhoeffer, Min tid er i dine hænder s. 196)".

Menighed er fællesskab uden formål = blot at være. Den rummer det enkelte individ i fællesskab. Dette er Bonhoeffers teologiske tilgang til modernitet og ind i postmodernitet. En virkelighed, som er et vilkår: "Det er muligt at lade som om danske kristne ikke befinder sig i et postmoderne univers. Det er muligt, men ikke særlig konstruktivt, fordi det bunder i en illusion." (Anna Marie Aagaard, Mod til at tro s. 163). Anna Marie Aagaard udfolder konkret menighedens fællesskab som et teologisk fundament i en postmoderne tolkning. "Diskussionen drejer sig til syvende og sidst om, om der er kraft i kirke og menighed til at forme mennesker til menighed. Heller ikke i sen- eller postmoderniteten får mennesker identitet ved at tænke sig til den, men ved at leve i bestemte sociale og sproglige traditioner. Guds folk 'for ikke i kirke'. De er kirke." (Anna Marie Aagaard, Ånd har krop s. 23) eller i direkte forlængelse af Bonhoeffer: "Kristenliv er simpelthen kun til som selvhengivelse. Modtagelse er kun real som videregivelse".(min fremhævelse) (s. 42)

Gensidigheden er kirkekonstituerende; ja mere end det, vi er i Kristus involveret i at opbygge hinandens menneskelighed" (s. 46) så "den kirke, der i dåb og nadverfejring bliver *Kristi* legeme i verden, får dermed en livsform, hvor mennesker bliver til eucharisti – til mad, til liv og til ren gave for hinanden." (s. 63). Derfor: "krop har ånd – ånd har krop" (s. 37f.), "vi skal genvinde en kirke med krop" (s. 18) for "siger vi Kristi legeme, taler vi om Guds nådegave. Kristen forståelse af "legeme" er helt igennem teologisk". (s. 38) Det er kommunion som kommunikation. Det er individet der i sin begrænsning henvises til andre begrænsede individer og netop der bliver fælles. "Det er relationel kommunikation med fokus på at knytte fortid, nutid og fremtid sammen i Kristus" (s.40) Eller "jeg er kun mig selv med de andre!" (citater Henning Thomsen, foredrag). Eller i menighedens vinkel: "'Ordet' kræver levende mennesker som sin krop: gudsfortælling og menighed er gensidigt konstitutive." (Anna Marie Aagaard, Ånd har krop s. 112)

Lars Qvortrup har helt udenfor teologernes række lavet sit bud ind i den idéhistoriske udvikling fra det traditionelle over det moderne til det postmoderne. Qvortrup erklærer Grosbølls aflivning af transcens for en blindegyde, han henter inspiration fra Sloterdijks blik for inkarnation og treenighedslære og Luhmanns påstand om, at religion ikke længere skal levere sikkerhed men er et middel til at håndtere usikkerhed / mening / meningsløshed og som har *form* og derved kan vristes ud af sin absolutte utilgængelighed. "Religion er en måde, hvorpå vi som mennesker kommunikativt kan overskride uoverstigelige grænser. Når vi som mennesker gør det det (er) det for at få et sprog. Det sprog kalder vi tro." (Lars Qvortrup, Paradoxhåndtering og ritualproduktion s. 105).

Omdrejningspunktet for såvel Qvortrup: "at indsætte Guds Søn på det immanentes plads, Gud Fader på det transcendentales plads, Gud Helligånd på distinktionens plads – og forstå Gud som det forudsatte rum, i hvilket disse spaltninger sker (s.119), Anna Marie Aagaard: "at Gud ikke kendes bagom det lidende og forhadte, det anderledes og fremmede, det sårede og døende menneske. Det er denne Gud, der som Helligånd går ind i tilgivelsens, opstandelsens og det evige livs communio med rigtige mennesker..... det er Kristus på korset, der er mennesket og dermed den yderste bestemmelse af både Guds og menneskers forhold til den skabte verden (s. 95) som Bonhoeffer: "Jesus Kristus er mennesket og Gud i ét. I ham finder det oprindelige og væsentlige møde sted med mennesket og med Gud. Fra nu af kan mennesket ikke længere tænkes og erkendes anderledes end i Jesus Kristus og Gud ikke længere anderledes end i Jesu Kristi menneskeskikkelse" (Bonhoeffer citereret fra Henning Thomsen, Bonhoeffer og kirkerårsfortællingen i Liv og Konsekvens s. 117 f.) er den inkarnerede Jesus Kristus.

Det vil derfor være nødvendigt at udforske det kristologiske spørgsmål nærmere.

(og her skal rapporten udbygges med Jünger)

Jeg har læst:

Von Zeit zu Zeit

Gott als Geheimnis der Welt side 470 – 543

og skal læse Wertlose Wahrheit afsnit 7 + 8 + 11

Litteraturliste (som udgangspunkt)

Anna Marie Aagaard : Ånd har krop. Teologiske Essays (Anis, 2005)

Anna Marie Aagaard: Mod til at tro. Kapitler om hellighed (Anis, 2013)

Oswald Bayer: Martin Luthers teologi. I nutidigt perspektiv (Eksistensen, 2017)

Dietrich Bonhoeffer: Sanctorum Communio (Chr. Kaiser, 1986)

Dietrich Bonhoeffer: Christologie (Chr. Kaiser, 1981)

Dietrich Bonhoeffer: Fællesliv (Aros, 2014)

Rudolf Bultmann: Jesus Kristus og mytologien (Munksgaard, 1967)

Niels Grønkjær: Den nye Gud. Efter fundamentalisme og ateisme (Anis, 2010)

Niels Grønkjær: Det nye menneske. Efter naturalisme og eksistentialisme (Eksistensen, 2017)

Hein Heinsen: Trinitetsmaskinen (Gyldendal, 2010)

Eberhard Jüngel: Von Zeit zu Zeit. Betrachtungen zu den Festzeiten im Kirchenjahr (Chr. Kaiser, 1976)

Dietrich Ritschl: Zur Logik der Theologie. Kurze Darstellung der Zusammenhänge theologischer Grundgedanken (Chr. Kaiser, 1988)

Lars Sandbeck: De gudsforladtes Gud. Kristendom efter postmodernismen (Anis, 2012)

Johannes Sløk: „Kierkegaard og Luther“ ss. 69 – 92 i Liv og Lidenskab (Kristeligt Dagblads Forlag, 2016)

Lars Qvortrup: Paradokshåndtering og ritualproduktion. Tro som vidensform (Anis, 2011)

Peter Widmann: ”Metafysikeren Løgstrup” ss. 65 – 90 i Religionsvidenskabeligt Tidsskrift, 7, 1985

Jakob Wolf: Den skjulte Gud. Om naturlig teologi (Anis, 2002)

Jakob Wolf: Jobs Tårer. Om Gud og det onde (Anis, 2010)

Jakob Wolf: Krop og atmosfærer (Eksistensen, 2017)